

Necip Fazıl'ın Sakaraya Türküsü Adlı Şiirinin *Poetika* Açısından Yorumu

Yrd. Doç. Dr. Ali İhsan KOLCU *

Cumhuriyet devri Türk şairleri arasında, şiir üzerinde düşünülen ve düşüncelerini bir disiplin altına alıp şiir görüşünü, yani poetikasını ortaya koyanların sayısı pek azdır. Orhan Veli, Ahmet Haşim, Ahmet Hamdi Tanpınar, Âsâf Hâlet Çelebi, Cahit Sıtkı Tarancı, hayatta olanlar arasında Salah Bırsel, Ahmet Oktay gibi son kuşak şairlerin şiir üzerinde görüşlerine -disiplinli bir şekilde olmasa da- rastlamaktayız.

Bu yazıların bir kısmı -Haşim'de olduğu gibi- şiirlerini müdafaa, bir kısmı -Orhan Veli'de olduğu gibi- bir önceki kuşağın şiir anlayışı ve zevkine hucûm edip kendi şiir anlayışlarına yer açmak kaygısını güden teşebbüsler, bir kısmı da doğrudan doğruya şiir ve onun problemlerini irdelemek olmayıp, herhangi bir vesile ile kaleme alınan yazılardır. Bu sonunculara Ahmet Hamdi Tanpınar ve Asaf Hâlet Çelebi'nin yazıları örnek gösterilebilir.

Bütün poetikalar, şiir hakkındaki iddia ve prensipler, ilk önce teori bazında ilgi görürler. Bütün teoriler gibi pratiğin tezgâhına, şairin hünerli ellerine teslim olma kaderini paylaşırlar. Bir nazariye ancak amelî bir numunesine kavuştuğu zaman ifadesini bulur. Yani teori pratiğe dönüştürüldüğünde değer hükmü taşır.

Poetikalar karakter itibarıyla iddialı yazılardır. Bu sanatkarın disipline edilmiş fikirlerinin bir tezahürüdür. Poetika sahibi bir şairin başarısını poetikasının tutarlılığında değil, poetikaya uygun, onu yansıtan, ondan unsurlar taşıyan eserler vücûda getirmesinde aranmalıdır. Hiçbir şiir, bir poetikayı doğrudan doğruya ve olduğu gibi yansıtamaz, yansıtmama amacını da

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

gütmemelidir. Zira şiir, karakter itibariyle bu tür zorlamaların, angejelerin nüfûzunu reddeder. Ancak bir şiir yazıldığı (şairinin poetikası) poetikadan mülhem unsurlar taşır. Nasıl bir poetika şiir sanatının bütün problemlerini izâh etme gayesini güden prensipler taşıma arzusunda ise, poetika sahibi bir şairin şiirlerinin toplamı da poetik tahlillere fırsat verecek karakteri haiz olmalıdır. Bir şiir yazıldığı (yansıttığı) iddia edilen poetikanın bütün unsurlarını taşımak zorunda değildir. Ama en çok unsuru taşıyabilme, ihtiva etme gayretinde olmalıdır.

Bu yazının konusu olan "Sakarya Türküsü" şiiri Necip Fâzıl'ın Poetika'sını bütünüyle değil, fakat kısmen yansıtan, ondan unsurlar taşıyan bir manzumedir. Necip Fâzıl'ın Poetika'sı karakter itibariyle münakaşaların, tesâdüflerin, kendi şiirlerini savunma ya da birilerine hücum etme gayesiyle kaleme alınmış değildir. "Necip Fâzıl'ın Poetika'sı bir tepki karakteri taşımayan, disiplinli ve programlı tek poetika karakterini muhafaza etmektedir."¹

"Sakarya Türküsü" şiiri iki temel unsur üzerine binâ edilmiştir: İnsan ve su. Bu iki kavram şahsî, tarihî, ve ontolojik kimlikleriyle anlam kazanır. İnsan ve suyun kaderi aynileşir. İnsan: ben (şairin ben'i), su: Sakarya. Su maddesinin fizikî plânda cevelânı, insanın kâinattaki mâcerâsı ile mistik karaktere sahip bir dâvanın yükünü paylaşırlar.

Terkib-i bend nazım biçimiyle yazılmış bu manzumenin ilk dört beyti su ile insan arasındaki bir mukayesesi biçimde gelişir. Suyun kıvrım kıvrım akması onun çektiği zorluğu, insanın su misâli bu çile ve sıkıntıları çekmesi her ikisinin de -şâire göre- yüklendikleri misyonun büyüklüğündendir.

"Su iner yokuşlardan hep basamak basamak
Benimse alın yazım yokuşlarda susamak"

dizeleriyle suyun akış istikâmetine ters yönde yürüyen insanın ona ulaşamayacağını ve çilenin devam edeceğini, bu kısır

1 OKAY, M. Orhan, Necip Fazıl Kısakürek, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay. Ankara 1987, s. 57.

döngüde sabırlı bir derviş gibi her defasında tazelenen bir imanla bu devr-i âlemi sürdürüleceğini göstermektedir.

"Her şey akar, su, tarih, yıldız, insan ve fikir"

dizesi kâinattaki devrimin durmadığını ifade eder. Bu akış tasavvufta, me'ad, mebde, kavs-i nüzûl ve kavs-i hurûc nâzariyesini hatırlatmaktadır.

Poetika'nın "Şiir" adlı ikinci bölümünde Necip Fazıl şiiri şöyle tarif eder:

"Bizce şiir mutlak hakikatı arama işidir. Eşyâ ve hadiselerin bütün mantık yasaklarına rağmen en mahrem, en mahçup, en nazik ve en hassas nahiyesini tutarak ve nisbetlerini bularak mutlak hakikatı arama işi...

(.)

Mutlak hakikat Allah'dır.

(.)

"Şiir Allah'ı sır ve güzellik yolunda arama işidir."²

İşte şâir bu eşyâ ve hadiselerin arka plânına, onların yaradılış ve oluş gayesine mistik bir endişeyle yaklaşır.

"Sakarya Türküsü" Çile'nin "Dava ve Cemiyet" bölümünden alınmıştır. Temelde bir davâ şiiridir. O, ferdî bir ihtiras ya da endişenin doğurduğu bir davâ değildir. Cemiyeti kendi nefsinde soluyan mustarip bir ruhun feryâdıdır. Şâir, Poetika'nın "Şiir ve Cemiyet" bahsinde şiire davâ misyonunu ilâve eder:

"Şiir, cemiyetin mu'dil oluşları içinde onun bütün mâzisini ihtivâ eden, halini gösteren ve hususiyle istikbâlden haberler getiren hârikulâde dolambaçlı bir rüyadır; ve tıpkı bir rüya gibi bütün bir tabir tefsir mevzuudur.

(.)

(Omeros) kendisinden birkaç asır sonraki büyük Atina devrinin ne nisbette ifâdesi olduysa (Şekspir), üstünde güneşin batmadığı bir imparatorluk haşmetine bağlı bir (melankoli)nin ve (Bodler) 19'cu asrı takip edecek olan büyük ihtinak ve hafakan devresinin öylece habercileri oldular. (Göte), (Bismark)tan evvel

2 KISAKÜREK, Necip Fazıl, ÇİLE, B.D. yay. Ankara 1992, "Poetika" Şiir bahsi.

*Alman ittihadını gerçekleştirdi ve Sâdi gerilere doğru bütün bir Fars medeniyetinin İslâm ışığından sonra en olgun yemişini verdi."*³

Burada şiir, uyuyan cemiyetin rüyası olarak tanımlanır. Bu onun içtimâî yönünü belirler. Şair de bu rüyayı gören insandır. Onun rüyası, cemiyetin istikbâlde erişeceği nizâmın habercisidir. Fertte tekâsüf eden cemiyetin ideali, üstün idrâk sahibi ve emanetçisi şâir tarafından temsil edilmektedir. Necip Fâzıl'a göre şair:

"... ilahî idrâk emanetini, insanda, insaniüstü mevhibesini temsil etmeye memur yaratık" tır." ⁴

Şairi cemâd, nebat, hayvan ve sıradan insandan sonra Tanrı ile insan arasında bir yere yerleştiren Necip Fazıl'ın bu tasnifi aslında tasavvuftaki devir nazariyesinin son merhâlelerinden bir halka teşkil eder. İşte bu "ulvî idrâk" emânetinin sahibi şair, tıpkı Bezm-i Elest'te ilâhî emaneti yüklenen insan gibi, cemiyetin dâvasının klavuzu olacaktır. Çünkü o üstün idrak sahibidir. Bunu şairin fildişi kulesi ile karıştırmamak lâzımdır. Fildişi kulede cemiyetten tecrid söz konusudur. Şair cemiyet üstü bir varlıktır ve cemiyetin kendisine ulaşmasını bekler. Öbüründe ise kendini cemiyetin küçük bir nümûnesini görüp onun çilesini çeken, istikbâlinin rüyasını gören ve ruhunda bütün bir cemiyet dâvasının sorgusunu yaşayan mustarip bir serdengeçti vardır.

İşte bu mukaddes dâvânın söcüsü şairdir. Onunla ortak bir kaderi paylaşan Sakarya da yüklendiği tarihî ve mistik misyonunun çilesini çeker.

"Fakat Sakarya başka, yokuş mu çıkıyor ne,
Kurşundan bir yük binmiş, köpükten gövdesine"

(.)

"Eyvah, eyvah Sakaryam sana mı düştü bu yük?
Bu davâ hor, bu davâ öksüz, bu davâ büyük!..."

(.)

"Ne ağır bir imtihandır başındaki Sakarya
Binbir başlı kartalı nasıl taşır kanarya?"

3 a.g.e. "Poetika" Şiir ve Cemiyet bahsi.

4 a.g.e. "Poetika" Şiir bahsi.

Şiirin başından beri kullanılagelen su motifinin Sakarya nehri üzerinde yoğunlaşması tesadüfî değildir. Sakarya, zaferle çıktığımız bir savaş öncesinde istiklâlimiz için bir had teşkil ediyordu. Sakarya savaşı tıpkı Çanakkale gibi Türk vatanının, İslâm iffetinin son dayanak noktası idi.

Sakarya nehri üzerinde toplanan bu dikkat sadece sadece Necip Fazıl'da tezâhür etmemiştir. Yahyâ Kemâl de "Mâverâda Söyleniş" adlı şiirinde Sakarya'nın uzak geçmişine, Türklerin Orta Asya'dan gelip Batı'ya açılan bir fetih istasyonu kimliğine bürünüşünü görürüz.

"Geldikti bir zaman Sarı Saltuk'la Asya'dan
Bir bir diyâr-ı Rum'a dağıldık Sakarya'dan" ⁵

Eşyâ ve hadiseleri ve onların yüklendiği tarihî, beşerî ve içtimaî unsurları görebilme yahut onlara yeni mânâlar yükleme, şâirlerin sık sık başvurdukları bir usûldür. Bu unsurlar, teşhis bazında daha yoğun bir kullanım alanı bulabilmektedir.

"Şimdi dövün Sakarya dövünmek vakti bu ân
Kehkeşânlara kaçmış eski güneşleri an!
Hani Yunus Emre ki kıyında geziyordu
Hani ardında çil çil kubbeler serpen ordu
Nerede kardeşlerin, cömert Nil, yeşil Tuna
Giden Şanlı akıncı ne gün döner yurduna?
Mermerlerin nabzında hâlâ çarpar mı tekbir?
Bulur mu deli rüzgâr o sedâyı: Allah bir!"

Bu mısralarda Sakarya nehrinin uzak ve yakın geçmişi, toprağın (Anadolu) ve suyun tarihi, tecrübesi, yaşadığı muhteşem asırlar ve zaferler zikredilmiştir. Böylece Sakarya sıradan bir nehir olmaktan çıkar, Anadolu'nun maddî ve manevî fethinin canlı bir şahidi olur. Su motifi, Nil ve Tuna ile Osmanlı coğrafyasının sınırlarını çizen bir cazibe ve tıpkı Yahyâ Kemâl'in Açık Deniz şiirinde olduğu gibi ihtiras unsuru olur.

5 BEYATLI, Yahya Kemal, **Kendi Gök Kubbemiz**, İstanbul Fetih Cemiyeti yay, 7. bs.. s. 119.

Necip Fazıl, Poetika'nın "Şiirde Usûl" adını taşıyan bahsinde, şâirin Mutlak Hakikat'i aramada ilmin metodu olan tebliği değil, şiirin metodu olan telkini tercih etmesi gerektiğini belirtir:

"İlmin usûlünde tebliğ, şiirin usûlünde tebliğ vardır. Şiirde tebliğ kaba davulculuk, telkin ise sihirli kemancılık" ⁶

Şiirde bir dâvâ terennüm edilmesine karşı örneklerini sıkça gördüğümüz bir fikre angaje ve ideolojilerin borazanlığı yapan manzumelerin şekil ve fonetik kusurlarından uzak olduğunu ifade edebiliriz. Şair telkin unsurun ön plâna çıkararak kaba davulculuk mesleğinde eser veren bir sanatkâr durumuna düşme tehlikesinden uzaklaşır.

Poetika'nın "Şiirin Unsurları" adlı beşinci bahsinde Şair, şiirde başlıca iki büyük unsurun olduğunu kaydeder. Bunlar "His ve Fikir"dir. Necip Fazıl'a göre şiir, bu iki unsurun izdivacından doğar.

"Şiir, düşüncenin duygulaşması, duygunun da düşünceleşmesi şeklinde bu iki unsurdan herbirinin öbürün kendi nefsine irca etmek isteyişindeki mesud med ve cezirden doğar.

(.)

Demek ki şiir, (klor) ile (sodyum)un bir araya gelince kurduğu ve ayrı ayrı bunlardan hiç birine benzemeyen esrarlı tuz terkibindeki sırta eriştirir. Her terkibte olduğu gibi, hisle fikir arasında bir "fasl-ı müşterek" ara çizgi hadisesi.

(.)

Netice ve teşhis: Şiirde temel unsur tahassüs edâsı şekline bürünebilmiş gizli fikirdir." ⁷

"Sakarya Türküsü" şiirinin Necip Fazıl'ın deyimiyle: "ham ve cılk duygusu" bir dâvâ ve cemiyet endişesi olduğu halde bu tür şiirlerde düşülmesi muhtemel "kaba davulculuk" tehlikesine rağmen şair, yukarıda zikrettiği "his ve fikir" muadelesini, biraz da his tarafının ağır basmasıyla başarıyla uygulamıştır. Bu şiirin bizi heyecanlandıracağı ve bir nümâyiş atmosferine sokacağı yerde, duygulandırması bu sebeptendir. Fonetik bakımdan zengin

6 a.g.e. "Poetika" Şiirde Usûl bahsi.

7 a.g.e. "Poetika" Şiirin Unsurları bahsi.

vokallerle kurulan vasıta beyitlerinde bile bir ürkekliğin, çekingenliğin ve hisse bandırılmış bir masumiyetin mustarip sesi duyulur.

"Ne ağır imtihandır başındaki Sakarya
Binbir başlı kartalı nasıl taşır kanarya?
Vicdan azâbına eş kayna kayna Sakarya
Öz yurdunda garipsin, öz vatanında parya!
Yol O'nun, varlık O'nun gerisi hep angarya
Yüzüstü çok süründün ayağa kalk Sakarya!"

Cemiyetin, milletin ve daha geniş plânda İslâm'ın dirilişinin haykırıldığı bu son vasıta beyitinde bile şair "sihirli kemancılık" peşindedir. Telkin, ruhun derinliklerine nüfûz eden, orada uzun süre -belki hiç çıkmamacasına- kalan bir duygu huzmesidir. Tebliğ ise ân'ın tesirini ihtiva eder. Nüfûzu kısa sürelidir.

Necip Fazıl Poetika'sının yedinci bahsini "Şiirde Şekil ve Kalıp" a ayırmıştır. "Şiirde Şekil ve Kalıp"ı, tıpkı "Şiirin Unsurları" bahsinde his ve fikir'in izdivacı gibi, "şiirin iç nefesiyle dış kalıbının bir çeşit cazibe noktası" kabul eder.

"Kâinat manzumesinde ruh ve madde arasındaki sıkı ve mahrem münasebet, şiirde de, o şiirin iç nefesiyle dış kalıbının karşılıklı olarak birbirinde tecelli etmeye davet eder.

Şiirin iç nefesi mutlaka dış kalıbını arayacak ve onu fatihçe zaptedecektir. Başka türlü şiir nâmevcuttur.

(.)

Şiirde şekil ve kalıp, zâtiyle şekil ve kalıp olarak haykırdığı, 'ben burdayım' dediği nispette o şiir kötüdür.

Üstün sanatkâr sâbit bir şekil ve kalıp bağlılığı içinde, her ân, her şiir, her mısra, her kelimedede eski şekil ve kalıbını yenileyebilendir." ⁸

"Sakarya Türküsü" şiirinde kullanılan nazım şekli Terkib-i bend'dir. "Terkib-i bend genellikle talihten ve hayattan şikayetler,

8 a.g.e. "Poetika" Şiirde Şekil ve Kalıp bahsi.

dinî, tasavvufî, felsefî düşünceler anlatılmış, toplumsal yergi niteliğinde eleştirilere yer verilmiştir."⁹

Şiir ondörtlü hece kalıbıyla yazılmıştır. "Bu kalıbın (3+4+3+4), (4+3+4+3), (4+3+3+4), (5+2+5+2) olan duraklarına da rastlanır."¹⁰ Fakat bu kalıbın asıl durakları (7+7)'dir. Böylece şair bu tür bir kalıbı seçip onu kelimelerle yoğurmakla, şiirin iç nefesini geniş kullanım alanlarına alternatifler getiren bir tasarrufun sahibi olmak istemiştir. Şiirin durakları bazen:

İnsan bu / su misali / kıvrım kıvrım / akar ya

3 / 4 / 4 / 3

bazen:

Bir yanda akan benim, / öbür yanda Sakarya

7 / 7

bazen,

Eyvâh, eyvâh / Sakaryam / sanamı / düştü bu yük

4 / 3 / 3 / 4

kimi zaman da,

Aldırma / böyle gelmiş / bu dünya / böyle gider

3 / 4 / 3 / 4

duraklarının fonetik ve ton kıymetlerinden yararlanılmıştır.

Böylelikle şâir, şekil ve kalıbın sanatkârı zorlayıcı, sınırlandırıcı etkilerinden sıyrılmış, şekil ve kalıp onun elinde uslu bir âlete bürünmüştür.

Şâir, "Şiirde İç Şekil" adını verdiği sekizinci bölümde, kelimelerin görsel ve fonetik değerlerine dikkati çeker. Bunlardan yapılacak terkinin ehemmiyetine işaret eder.

"Şiirde her kelime kendi zatı ve öbür kelimelerle, nisbeti yönünden şâirin gözünde, içine renk renk, çizgi çizgi ve yankı yankı cihanlar sığdırılmış birer esrarlı billûr zerresidir. Şâir bu kelimeleri gözbebeğine ve kulak zarına dayayarak seçer, dizer, kaynaştırır,

9 DİLÇİN, Cem, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, TDK. yay. Ankara 1983, s. 233.

10 a.g.e. s. 233.

bütünleştirir ve bir simyâci hüneriyle terkinini tamamlarken iç şekli, kendi içindeki mânâ heykeline eş olarak kalıba döker."¹¹

Manzumede kelimelerin görsel ve fonetik değerleri ihmal edilmemiştir. Şâir sembolist ve parnasyenlerin aksine kelimelerin kendini ilk eleverişteki görsel ve fonetik değerlerini ön plâna çıkarmıştır. Kelimelerin denotatif kıymeti değerlendirilmiştir. Manzumenin ilk dört beytinde akmak fiili beş defa kullanılmıştır. Aynı mânâ âilesine mensup başka kelimeler bu tabloyu tamamlar.

Ayrıca kıvrım kıvrım, susamak, oluklar, bulut, su gibi eski şiirin kâinâtın izinde tenâsup sanatıyla izâh edilebilecek olan su ile ilgili bir mânâ atmosferinin verilmeye çalışıldığı gözlenmektedir.

Aynı bahiste şair, şiirin edâsını ve iç ahengini oluşturan unsur ve kontekstler üzerinde durur.

"İşte şiirde doğrudan doğruya dışın dışı, iç, için içi, gizli elemanların esîrî kıvrımlarını örgüleştiren edâdır ki, iç şekli dokur. Bu dokunun malzemesi, yine doğrudan doğruya dış ahengin ötesindeki iç âhenk, kelimelerin dış mânâsı altındaki iç mânâ, kelime münâsebetlerinde lezzetleşen mizaç tavrı ve duygu hâli."¹²

Böylece "edâ" lafzıyla mânâsını bulan manzumenin revîş ve âhengi bir çeşit "üslûp" olarak karşımıza çıkar. O üslûp ki, ustalıkla kullanıldığında şiirin tekevvünü sırasında çıkması muhtemel bir çok pürüzü giderebilir.

Manzumede âhengi sağlayan unsurların başında şâirin bu üslûbu gelmektedir. Kelime tekrarları, tezâdlar, soru öbekleri, ünlemler, göndermeler ve hitaplar şiirin iç nefesi ile dış kalıbını âhenk dediğimiz potada eritmektedir.

a. Tekrarlar:

kıvrım-kıvrım, basamak-basamak, eyvâh-eyvâh, bu dâvâ hor-bu dâvâ öksüz-bu dâvâ büyük,

11 KISAKÜREK, Necip Fazıl, ÇİLE, B.D. yay. Ankara 1992, "Poetika" Şiirde İç Şekil bahsi.

12 a.g.e. aynı yer.

Şimdi dövin Sakarya, dövmek vakti bu ân, çil-çil,
kaynaya-kaynaya, üç beş-üç beş, v.b.

b. Tezâdlar:

büyük-küçük, inen-çıkan, kurşun (yük)-köpük (gövde),
kandil-katran, geldi-gitti, yalan-gerçek, v.b.

c. Soru öbekleri:

Hey Sakarya, kim demiş suya vurulmaz perçin?
Eyvâh eyvâh Sakaryam sana mı düştü bu yük?
mısralarından başka yedi mısra daha soru karakterlidir.

d. Ünlemler:

Şu çıkan buluta bak, inen suya inat!
gibi manzumenin tamamında onüç mısra ünlümlerle
bitmektedir.

Bunlardan başka birçok tarihl ve dinî hadiselerle
göndermeler vardır. Bütün bunlar şiirin âhenk yumağında gizli, şâir
tarafından inceden inceye hesap edilmiş ve üslûba yön vermiş
tasarruflardır.

Manzumeye daha değişik yaklaşımlarla derin yapıyı
inceleyen metodların ışığında bakmak da mümkündür. Şüphesiz
onlar bizi, yeni poetik unsurların adresine götürecektir. Her teori
pratiğe geçerken bir çok aslı özelliğini kaybeder. Başta dil olmak
üzere şâirin sanatını çevreleyen sayısız amiller vardır. Poetika
açısından incelemeye çalıştığımız "Sakarya Türküsü" şâirinin,
Necip Fâzıl'ın "Poetika"sını iyi yansıtan, ondan birçok unsuru
bünyesinde barındıran şiirlerden biri olduğunu rahatlıkla
söyleyebiliriz.